

ve'l-merdûd 'ale'n-naşârâ ve'l-yehûd. Yahudilik ve Hristiyanlığa reddiye olarak yazılan 284 beyitlik bu kasidede şair, şiirle ifade edilmesi güç olan meseleleri nesir halinde yazarak aralara serpiştirdiğinden bu eser nazım-nesir karışımı olup başarılı bir reddiye sayılmaktadır (bk. *Dîvânü'l-Büşîrî*, s. 127-171). 6. *el-Şâşîdetü'l-muğariyye fi'ş-şalâti 'alâ hayrî'l-berîyye*. Otuz dokuz beyitten ibaret olan bu kasideye hemen bütün evrâd mecmualarında rastlamak mümkündür (bk. *Dîvânü'l-Büşîrî*, s. 224-226). 7. *Takdîsü'l-Harem min tednîsi'd-da-rem*. Doksan sekiz beyitten oluşan bu kaside, 1256 yılında Medîne-i Münnevver'e'de çıkan ve Ravza-i Mutahhara ile Hücre-i Saâdet'in yanmasına sebep olan yangın dolayısıyla yazılmıştır. Şair bu kasideyi *Ümmü'n-nâreyn* künyesiyle de anmaktadır (bk. *Dîvânü'l-Büşîrî*, s. 63-69). Bûsîrî'nin ayrıca *el-Şâşîdetü'l-hamriyye*, *et-Tevessül bi'l-Kur'ân*, *el-Şâşîdetü'l-Yâ'îyye*, *el-Lâmiyye fi medhi'n-nebeviyye*, *el-Lâmiyyetü'l-ûlâ* adlı eserleri de vardır (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 470-472).

Bunlardan başka devlet büyüklerine yazdığı kasideleri ve o dönemde Mısır'daki sosyal ve ahlâkî hayatı eleştirdiği birçok şiiri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Bûsîrî, *Dîvânü'l-Büşîrî* (nşr. Muhammed Seyyid Kilânî), Kahire 1374/1955; Safedî, *el-Vâfî*, III, 105-113; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 362-369; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 273, 570; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1331-1336; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 432; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1389; Brockelmann, *GAL*, I, 264-267; *Suppl.*, I, 468-472; *He-diyyetü'l-'arîfîn*, II, 138; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 361-365; Mahmut Kaya, *Şaraf al-dîn al-Büşîrî ve al-Kavâkib al-durrîya fi medhi hayrî'l-berîyya* (*Kasîdat al-Burda*) (lisans tezi, 1972), İÜ Ed.Fak., nr. 8946; a.mlf., "İmâm Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde", *İslâmî Edebiyat*, sy. 3, İstanbul 1988-89, s. 37-39; Mansûr Ali Receb, "Eyyühümâ el-Bürde", *ME*, XXII (1950), s. 548-551; Muhammed Câdû'l-Bennâ, "el-Büşîrî ve şi'ru'n-naḳdî'l-ictimâ'î", a.e., XLIII/2 (1971), s. 153-157; Hasan Kurûn, "el-Bürde ve nehcü'l-bürde fi'l-mizân", a.e., XLIV/5 (1972), s. 478-480; a.mlf., "el-Büşîrî yü'arîzü Ka'b b. Zühayr", a.e., XLVIII/3 (1976), s. 341-347; Ahmed Nassâr el-Kûsî, "el-İmâmü'l-Büşîrî", a.e., XLVI/9 (1974), s. 973-977; Khurshid Rizvî, "The Tomb of al-Büşîrî", *HI*, IV/1 (1981), s. 71-75; Ömer Muhammed et-Tâlib, "Kaşîdetü Bânet Su'âd ve mu'arazâtühâ", *Âdâb-ur-rafi-dîn*, XIII, Musul 1981, s. 183-220; René Bas-set, "Büşîrî", *IA*, II, 822; a.mlf., "Bürde", a.e., II, 837-838; a.mlf., "Burda", *El²* (İng.), I, 1314-1315; "al-Büşîrî", *El² Suppl.* (İng.), s. 158-159; Seyyid Muhammed Yûsuf-İdâre, "el-Büşîrî", *İDMİ*, VI, 51-53.

MAHMUT KAYA

BUSRÂ

(بصري)

Hız. Muhammed'in
peygamber olmadan önce
iki defa gittiği
Suriye'deki tarihi şehir.

Busrâ (Bozrah), Suriye'nin güneyinde Yermük nehrinin kaynağına yakın bir yerde Cebel-i Dürûz'un (Cebel-i Arab) batı yamacında, denizden 850 m. yükseklikte verimli bir ovada kurulmuştur. Bugünkü Ürdün-Suriye sınırının 30 km. kadar kuzeyinde, bağlı bulunduğu Der'a'nın (eski adı Ezriât) 41 km. güneydoğusunda ve Şam'ın 141 km. güneyinde yer alır. Çeşitli kaynak, kitâbe ve paralarda adı Busrâ, Bostra, Bossora ve Bosora olarak geçmekte, Osmanlı Devleti zamanında ise Irak'ta aynı ismi taşıyan diğer bir yerleşim merkeziyle karıştırılmaması için Eski Şam veya Eski Şam Busrâ adıyla anıldığı görülmektedir. Şehrin ismine ilk defa III. Tutmosis'in (m.ö. 1504-1450) şehirler listesinde ve el-Amarna arşivinde (m.ö. XIV. yüzyıl) Buzruna şeklinde rastlanır. Bu isim, milâttan önce 175-135 yılları arasındaki olayları anlatan ve milâttan önce 100 yıllarında yazılmış olduğu kabul edilen I. Makkabîler kitabında da görülmektedir (5/26, 28).

Bütün bölgeye hâkim olan coğrafi konumu dolayısıyla büyük bir stratejik öneme sahip olan şehir, Romalılar'ın önünde tutunamayan Nabatîler'in başşehirleri Petra'yı terketmeleri üzerine bu devletin merkezi oldu ve Roma hâkimiyetinden sonra da burada Nabatî dili konuşulmaya devam etti. Roma İmparatoru Trajanus'un emriyle Suriye Valisi Cornelius Palma tarafından 106 yılında Nabatîler'den alınarak Arabistan eyaletinin merkezi ve üçüncü Kyrene (Cyrenaica) lejyonunun karargâhı haline getirildi; ayrıca bazı eserlerin ilâvesiyle yeniden imar edilen şehre Nova Trajana Bostra adı verildi. İmparator Marcus Aurelius zamanında (161-180) surları bedevilere karşı tahkim edildi ve idarî yapısı ile halkına uygulanan vergi usullerinde ciddi değişiklikler yapılarak önemli bir ticaret merkezi olması sağlandı. O dönemde Busrâ panayırı Eyle-Petra yoluyla Kizildeniz'den ve San'a-Necran-Tâif-Mekke-Medine-Hicr-Tebûk-Petra (veya Amman) yoluyla da Hint, Çin ve Yemen'den gelen malların satıldığı önemli bir pazar olmuştur ve Urfa, Antakya, Akdeniz sahilleri, Hire ve Basra körfezine giden kervan-

lar buradan geçiyordu. Severus Alexander (222-235) şehrin statüsünü "colonia" seviyesine çıkarttı; daha sonra ise Busrâ'da doğan ve bu sebeple lakabı "Arap" olan Marcus Julius Philippus (244-249) şehre "metropolis" unvanını verdi ve burada adına para bastırıldı. Büyük Constantinus zamanında (306-337) önce piskoposluk merkezi haline getirilen şehir daha sonra Antakya patrikliğine bağlanarak Arabistan başpiskoposluğunun merkezi yapıldı ve bölgede Hristiyanlığın yayılmasında önemli bir rol oynadı. Busrâ ve diğer Arap topraklarının Roma İmparatorluğu'na ilhak edilmesinden sonraki birkaç asırlık döneme "Busrâ devri" denilmiştir. Suriye ve Havran bölgesi hal-ki, Nabatîler'in yıkıldığı ve Busrâ'nın Roma İmparatorluğu sınırları içine alındığı yılı "Busrâ takvimi" adı ile tarih başlangıcı yapmışlardır. 22 Mart 106 milâdî tarihinde başlayan bu takvim, Havran'da bulunan İmrûülkays'ın mezar kitabesinde ölüm tarihi olarak kullanılmıştır.

Kuruluşundan beri bazı yahudi topluluklarının da yaşadığı Arap şehri Busrâ'ya, Yemen'deki setlerin yıkılmasından sonra zaman zaman başka Arap kabileleri de gelip yerleşmişlerdir. Busrâ Gassânîler'in de merkezi olmuş, Gassânî emirleri ve Bizans döneminde tayin edilen Arap asıllı valiler şehrin ünlü panayırından Bizans adına vergi toplamışlardır.

Câhiliye devrinde Busrâ, Kur'an-ı Kerim'de temas edildiği gibi (bk. Kureys 106/1-4), kışın güneye, yazın kuzeye giden Kureys kervanlarının çok sık ziyaret ettikleri Gazze, Eyle ve Ezriât gibi kuzey şehirlerinden biri idi. Bundan dolayı Kureysli tacirler burayı çok yakından tanırlardı. Nitekim bu devirdeki Arap şiirlerinde Dimaşk'tan çok Busrâ'nın zikredildiği görülmektedir. Hız. Muhammed bi'setten önce iki defa Busrâ'ya gitmiştir. Dokuz veya on iki yaşında iken amcası Ebû Tâlib ile gittiği ilk seyahat sırasında, Busrâ'da bir manastırda yaşayan rahip Bahîrâ onu görmüş ve kendisinin peygamber olacağını söylemiştir. İkinci seyahatini ise yirmi beş yaşında Hız. Hatice'nin kervanını yönetirken yapmıştır. Bu seyahati sırasında konakladığı yeri farkedene rahip Nestûrî kendisi hakkında, "Bu ağacın altına peygamberden başkası inmedi" demiştir (İbn Sa'd, I, 130). İbn Battûta, hacıların Dimaşk'tan ayrıldıktan sonra küçük bir şehir olan Busrâ'ya gittiklerini ve geride kalanların kafilere yetiştirebilmeleri için orada

dört gün beklemelerinin âdet olduğunu belirttikten sonra, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice adına ticaret için buraya geldiğinde devesinin çöktüğü yere büyük bir cami yapılmış olduğunu ve Havran bölgesi halkının camiye ziyaret ettiğini yazar. Câmiu Mebreki'n-nâka adlı bu caminin inşa sebebi olarak, Suriye'ye (Şam) gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in ilk nüshasını taşıyan devenin burada çöktüğü ve nüshanın burada muhafaza edildiği rivayeti de bulunmaktadır.

Bizans ve Sâsânî imparatorlukları arasındaki büyük savaş (613 veya 614) Ezriât ile Busrâ'da vuku bulmuş ve Busrâ bu savaşta tahrip edilmişti. Savaşın neticesi Mekke'deki müslümanlarla müşrikler arasında da tartışılmış ve Rûm süresinin ilk âyetleri bu sırada nâzil olmuştur. Bu sürenin 3. âyetindeki "... en yakın bir yerde..." ibaresinin Busrâ ve Ezriât'a işaret ettiği rivayet edilmektedir (Taberî, *Câmi u'l-beyân*, XXI, 13; a.mlf., *Târîh*, I, 1007).

Hz. Peygamber, bazı devlet başkanlarını İslâmiyet'e davet için yazdırdığı mektuplardan birini de Bizans İmparatoru Herakleios'a vermek üzere Dihye b. Halîfe ile Busrâ valisine göndermiş ve ondan bu mektubu kayseri ulaştırmasını istemişti; Busrâ valisi de mektubu o sıralarda Hims'ta bulunan Herakleios'a yollamıştı. Hz. Peygamber Busrâ emirine de İslâmiyet'e davet için Hâris b. Umeyr ile ayrı bir mektup göndermiş, ancak bu elçi Mûte'de öldürülmüştü. Kaynaklar, Hz. Peygamber'in Busrâ'ya gönderdiği elçinin öldürülmesini Mûte Savaşı'nın sebebi olarak kaydederler. Hicretten sonra da müslümanların ticaret için Busrâ'ya gitmeye devam ettikleri bilinmektedir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın vefatından önce Bedir Gazvesi'ne iştirak etmiş olan iki sahâbî ile birlikte ticaret için Busrâ'ya gitmiştir. Hz. Peygamber'in hadislerinde bazı mesafelerin açıklanması için Busrâ'nın kullanıldığına şahit olunmaktadır. Meselâ cennetin kapısının genişliği dile getirilirken iki kanadının arasının Mekke ile Busrâ'nın arası kadar geniş olduğu (Buhârî, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 327) söylenmiş, kıyamet alâmetleri zikredilirken de Hicaz'da çıkacak bir ateşin Busrâ'daki devenin boynunun görölmesini sağlayacağı (*Müsned*, V, 144; Buhârî, "Fiten", 24; Müslim, "Fiten", 42) bildirilmiştir.

Busrâ, Halife Hz. Ebû Bekir'in emri üzerine Hâlid b. Velîd tarafından kısa

süren bir muhasaradan sonra 13 (634) yılı başlarında barış yoluyla alınmıştır. Emevîler zamanında Dimaşk'ın başşehir olmasıyla birlikte Busrâ'nın önemi azalmaya başlamış ve bu durum Abbâsîler döneminde de devam etmiştir. Ebû Gânim idaresindeki Karmatîler, 906 yılından sonra diğer Suriye şehirleri yanında Busrâ'yı da işgal ve tahrip etmişlerdir. 988 tarihinden itibaren Fâtımîler'in idaresine giren şehir, Selçuklu emirlerinden Atsız b. Uvak tarafından 1071 yılında Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır. Haçlı seferleri sırasında önemli bir uç merkezi haline gelen Busrâ kale ile tahkim edilmiş ve şehre kuvvetli bir askeri birlik yerleştirilmiştir. 1147 yılında Busrâ Emîri Altıntaş, Dimaşk Atabegi Muînüddin Üner'e kızıp şehri Kudûs Kralı III. Baudouin'e vermek istemiş ancak bu hiyanet gerçekleşmemiştir. Busrâ 1174'te Selâhaddin-i Eyyübî'nin idaresine geçti. Selâhaddin-i Eyyübî Haçlılar'ın hücumlarından daha iyi korunabilmesi için şehri tahkim ve ayrıca imar etti. Nitekim Kudûs Kralı IV. Baudouin 1182 yılında Havran ve Busrâ dolaylarını yakıp yıkmış, fakat Busrâ şehrine bir şey yapamamıştır; esasen şehir bir daha hristiyanların eline hiç düşmemiştir. Moğollar'ın Suriye'yi işgalleri sırasında diğer kale ve şehirler gibi Busrâ da tahrip edilmiştir. Ancak Memlük Sultanı Baybars Moğol işgalinden (1261) sonra şehri kurtarmış ve imarı için buraya Mısır'dan ustalar göndermiştir.

Busrâ Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçtiği sıralarda Havran bölgesinin merkezi değildi. Yavuz Sultan Selim Müzeyrib'de bir kale yaptırdı ve bölgenin idarî merkezini oraya nakletti. Busrâ, Şam vilâyetine bağlı Havran livâsına dahil birkaç yüz hânelik, Eski Şam adı ile bilinen ve Şam beylerbeyine belli bir miktar vergi veren bir köy haline geldi. Ev-

Tarihi Busrâ şehrinin bir görünüşü

liya Çelebi Busrâ'nın 300 hâneli ve camili mamur bir köy olduğunu söyler. Anadolu'da yaşayan bazı Türkmen aşiretleri kışı geçirmek üzere Busrâ'ya gelirler ve baharda tekrar yerlerine dönerlerdi. Busrâ'da, sahâbî Mikdâd b. Esved'in soyundan gelen ve kendilerine Mikdâdiyye denilen büyük bir aile yaşıyordu. Bu ailenin Osmanlı Devleti ve bilhassa II. Abdülhamid nezdindeki itibarı sebebiyle Hicaz demiryolu inşa edilirken Müzeyrib - Busrâ arası tâli bir hat ile uzatılmıştır.

Roma-Bizans döneminden kalma surlar, müslümanlar tarafından kaleye çevrilen tiyatro, hipodrom, halkın bâbü'l-kandil dediği iki zafer takı, üç hamam, bir saray, bir katedral, üç kilise, rahip Bahîrâ'ya izâfe edilen bir bazilika, büyük bir çarşı ve içinde deniz savaşı oyunlarının tertip edildiği çok büyük bir havuz başta olmak üzere birçok tarihi yapı ve yapı kalıntısına sahip bulunan Busrâ İslâm eserleri bakımından da çok zengindir. Emevîler zamanında 102 (720-21) yılında yapılmış olan ve Busrâ halkının Câmiu'l-arûs dediği el-Câmiu'l-Ömerî, günümüze kadar ayakta kalabilen en eski cami örneklerinden biridir. Cami birkaç defa tamir edilmiş, bazı değişikliklere uğramış ve doğu tarafına Eyyûbîler zamanında bir hamam yapılmıştır. Câmiu'l-Hızır diye bilinen diğer bir cami 1133 yılında Emîr Gümüştegin tarafından yaptırılmış olup bir dehlizle geçilen dört köşe minaresinin büyük bir kısmı yıkıktır. Şehrin güney tarafında bulunan Câmiu Mebreki'n-nâka'ya bitişik olan bir medrese 1136 yılında inşa edilmiştir. Emîr Muînüddin Üner 1147'de Busrâ Kalesi'ne büyük bir burç yaptırmıştır. Haçlılar'ın saldırılarından korunmak için özellikle Eyyûbîler zamanında bu kaleye sur ve burçlarla bir sarnıç ve bir mescid ilâve edilmiştir. 1202 yılında Eyyübî hükümdarı I. el-Melikü'l-Âdil tarafından bir iç kaleye çevrilen Roma tiyatrosunu ortaya çıkarmak maksadıyla yapılan çalışmalar sırasında bu ilâvelerin bir kısmı yıkılmıştır. Çarşı ise varlığını XI. yüzyıla kadar korumuştur. Aslı Roma-Bizans eseri olan ve müslümanlarca tamir edilerek Birketü'l-hâc adı verilen 122 x 155 m. ebadında, 8 m. yüksekliğindeki taştan yapılmış sarnıç da günümüze kadar ulaşmıştır (Busrâ'daki İslâm eserlerinin inşa ve tamir tarihlerini gösteren kitâbeler için bk. Kervran v.dğr., s. 29).

Busrâ bugün Suriye'nin önemli bir tahıl, sebze ve meyve merkezi olup buğ-

day ve üzümü yanında hayvancılığı ile de meşhurdur. Roma-Bizans ve İslâm devirlerinden kalan eski eserleri sayesinde XIX. yüzyılın başından beri turistik bir yer haline gelmiştir. Bugünkü nüfusu 5000 civarındadır.

Ayrıca Bağdat yakınlarında Busrâ adını taşıyan bir de köy bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 262; V, 144, 282; VI, 316; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 6, "Cihâd", 102, "Tefsîr", 17/5, "Fiten", 24, "Aḥbârü'l-âhâd", 4; Müslim, "İmân", 327, "Cihâd", 74, "Fiten", 42; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 158, 165, 180; II, 59, 160; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102, 130, 153, 156, 259; II, 128; III, 214-215; IV, 251, 343; VIII, 16; Ezdî, *Fütûḥu's-Şâm* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1970, s. 81-82, 275-276; Halife b. Hayyât, *Târîḥ* (Zekkâr), s. 103; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîḥ*, I, 365, 379; III, 293; Belâzûrî, *Fütûḥ* (Müneccid), s. 132, 134, 150, 179; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXI, 13; a.m.f., *Târîḥ* (de Goeje), I, 1007, 1123-1125, 2115, 2125, 2127; III, 2256-2257; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 441-442; a.m.f., *el-Müşteriḥ*, s. 57, 58; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 459, 463; II, 37; VII, 541; IX, 580; X, 376, 407; XI, 416, 529; XII, 97, 161, 170; İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta'rîf*, Kahire 1312/1894, s. 177-178; İbn Battûta, *Tuḥfetü'n-nüzzâr*, I, 128; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 568, 577; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 234-236; Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîḥ ve Coğrafiyâ Lugatı*, İstanbul 1313-17, I, 178-179, 350-351; *Hicaz Demiryolu Lâyihası*, İstanbul 1324, s. 20-21; Saîd el-Efgânî, *Esvâku'l-'Arab*, Dimaşk 1379/1960, s. 24, 43, 113, 196, 212, 221, 274, 345, 364, 372; Mustafa Murad ed-Debbâğ, *Bilâdünâ Filistîn*, Amman 1384-96/1965-76, I/1, s. 634-635, 648-649, 681, 692-694, 702; I/2, s. 42, 245; III/2, s. 456, 475, 477; IV/2, s. 10-11, 108; VII/2, s. 630; IX/2, s. 258; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 51; II, 16, 65, 632, 652-653; III, 8, 48-49, 57-60, 62-64, 69, 71, 189-191, 435; V, 308, 423; VII, 333, 494-495; VIII, 176, 376, 518-520; S. A. Mougdad, *Bosra*, Damas 1974, s. 5-78; M. Kervran v.dğr., *Index Géographique du répertoire chronologique d'épigraphie arabe*, Caire 1975, s. 29; Abdülkâdir er-Reyhâvî, *el-İmâretü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyye fî Sûriye*, Dimaşk 1979, s. 40, 105-107, 143-144, 199; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 43, 73, 106, 211, 262; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 21-22, 30-31, 135, 150, 153, 156, 179; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 73, 198-199, 281, 364; J. Sauvaget, "Les inscriptions arabes de la mosquée de Bosra", *Syria*, XXII, Paris 1941, s. 53-65; Fr. Buhl, "Busrâ", *IA*, II, 822-823; A. Abel, "Boşrâ", *EI²* (Fr.), I, 1314-1316; V. R. Gold, "Bozrah", *IDB*, I, 459-460; M. Avi-Yonah, "Bozrah", *EJd*, IV, 1284-1286.

MUSTAFA FAYDA

BUSTÂN

(bk. BOSTÂN).

el-BUSTÂN

(البستان)

Abdullah b. Mihâil el-Bustânî'nin
(ö. 1930)

kaleme aldığı Arapça sözlük
(bk. BUSTÂNÎ, Abdullah b. Mihâil).

BUSTÂNÎ, Abdullah b. Mihâil

(عبدالله بن ميخائيل البستاني)

(1854-1930)

Lübnanlı eğitimci ve sözlük yazarı.

Aslen Kuzey Lübnanlı Mârûnî bir aileye mensuptur. Bu aile Araplar arasında muhtelif sahalarda uyanışın öncülüğünü yapmıştır. Kültür seviyesi yüksek olan aile mensupları özellikle eğitim, basın ve edebiyat alanlarında görev almış, Arap diline büyük hizmetlerde bulunmuş, modern sözlükler ve ansiklopediler yayımlamışlardır.

Abdullah b. Mihâil Beyrut'un Dıbbiye kasabasında doğdu. Butrus el-Bustânî'nin Beyrut'ta kurmuş olduğu el-Medresetü'l-vataniyye'de Nâsîf el-Yâzîcî ve Yûsuf el-Esrî gibi ünlü kişilerin yanında yetişti. Bir süre İskender Ammûn ile Kıbrıs'ta *Cüheyne'tü'l-aḥbâr* adlı bir dergi çıkardı. Osmanlı hükûmeti bu derginin ülkeye girmesini yasaklayınca dergiyi kapattılar. Daha sonra Beyrut'ta Medresetü'l-hikme ve el-Medresetü'l-bırrîyerkiyye'de Arapça öğretmenliği yaptı. Burada etrafında şair, yazar ve ediplerden seçkin bir grup topladı. el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-'Arabî bi-Dimaşk üyeliği ile el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Lübnânî geçici başkanlığında bulunan Abdullah el-Bustânî Beyrut'ta öldü.

Eserleri. 1. *el-Bustân*. Abdullah el-Bustânî, kendisini şöhrete kavuşturan bu Arapça sözlüğün mukaddimesini yazmadan öldüğü için eserin kaynakları

hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak kitabı tanıtan Hüseyin Nassâr, müellifin Butrus el-Bustânî'nin *Muḥîṭü'l-Muḥîṭ*'ini esas aldığı için *el-Bustân*'ın gerek tertip gerekse muhteva bakımından ondan pek farkı olmadığını ifade etmektedir (*el-Mu'cemü'l-'Arabî*, II, 726-727). XIX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar yazılan birçok sözlükte olduğu gibi Abdullah el-Bustânî de Zemahşerî'nin *Esâsü'l-belâğa*'sındaki usule uyarak *el-Bustân*'da kelimeleri "hemze"den "yâ"ya kadar köklerinin birinci, ikinci, üçüncü harflerine göre sıralamış, türevleri de bu köklerin altında toplamıştır. Her maddeyi kendi arasında fiil, isim ve sıfat şeklinde düzenlemiş, sırasıyla önce mücerred fiilin mâzî, muzârî ve masdarlarını, sonra mezîd fiillerin, daha sonra da aynı kökten türeyen isimlerle sıfatların yine mücerredten mezîde doğru gitmek suretiyle mâna ve kullanışlarını vermiştir. *el-Bustân* teknik terimleri ve şekil değişikliğine uğramadan Arapça'ya giren kelimelerle (dahîl) sonradan türetilen kelimeleri de (müvellâd) ihtiva etmektedir. Eserde lakap haline gelmiş bazı özel isimlere de yer verilmektedir. Anistas el-Kermilî *el-Bustân*'ın müellifini, eserinde yanlış nakillerde bulunduğunu, yanlış mânalar verdiğini, eksik ve anlaşılmasız tarifler yaptığını, kelimeleri yanlış kullandığını ve vezinleri yanlış olarak tesbit ettiğini ileri sürerek sert bir dille tenkit etmiştir (*MMİAdm.*, XI, 226-236). Bustânî'nin talebesi olan Hürî Butrus el-Bustânî esere, hocasının düşündüğü şekilde, diller ve Arapça'nın özellikleriyle Arapça sözlükler hakkında elli yedi sayfalık bir mukaddime yazmıştır. Büyük boy 2784 sayfadaki ibaret olan *el-Bustân*'ın I. cildi müellif hayatta iken (1927), II. cildi onun ölümünden sonra Beyrut'ta (1930) yayımlanmıştır. 2. *Fâkihetü'l-Bustân*. *el-Bustân*'ın müellif tarafından yapılan muhtasarıdır (Beyrut 1930). 3. *Hiṭâb fi't-târîḥi'l-'âm*. Şâkir Avn'ın yardımıyla Fransızca'dan Arapça'ya tercüme ettiği umumi tarihe dair bir eserdir (Beyrut 1882). 4. *Kitâbü'n-Naḥv*. Cermânûs Ferhâd'ın sarf ve nahve dair *Baḥşü'l-meṭâlib* adlı eserinin II. cildinin birtakım ilâvelerle neşridir (Beabdâ 1900).

Abdullah el-Bustânî ayrıca Batalyevsî'nin *el-İktidâb fî şerḥi Edebi'l-kütâb*'ini neşretmiş (Beyrut 1901), Fransız tiyatrosundan etkilenerek beşi manzum olmak üzere dokuz tiyatro eseri yazmıştır. La Fontaine'in masallarını manzum olarak Arapça'ya çevirmesi, ayrıca Ante-re b. Şeddâd'ın muallaka"sını taşit et-

Abdullah
b. Mihâil
el-Bustânî